

Acta Politica Estica nr 4/ 2013

Erinumber: Eesti välispoliitika: eesmärgid ja väljakutsed eile ja homme

Eesti välispoliitikat põhjendavad müüdid. Eesti positsioon maailmas president Lennart Meri narratiivides

Jyrki Käkönen

Tõlkinud Ülle Allsalu, Laura Merirand, Kelly Parker

1. Sissejuhatus

Artikli eesmärk on konstrueerida Eesti välispoliitilised müüdid Lennart Meri esimesel valitsusajal, aastatel 1992-1996 peetud avalikes kõnedes. President Meri ei esitlenud kunagi terviklikku nägemust selle kohta, kuidas ta mõistis Eesti välispoliitikat, paljudes kõnedes ta siiski puudutas välispoliitilisi aspekte ning esitas mõtteid selle kohta, millises olukorras pidi Eesti oma positsiooni määratlema. Käesolevas uurimuses on Meri kõnesid käsitletud tema diskursustena Eesti ja selle välispoliitika kohta. Pärast diskursuste rekonstrueerimist on asjakohased katkendid üle võetud minu narratiivi sellest, missugusena Meri Eesti positsiooni maailmas kujutles.

Meri kõnesid lugedes võib järeldada, et ta oli väga hea lugude jutustaja. Seda võib selgitada tema taust antropoloogiale keskendunud ajaloolasena ja põhjamaise mütolooa uurijana. Selles artiklis tema lugusid siiski vahetult ei kasutata, vaid umbes 50 tema kõnet on seatud uude vormi, et moodustada temaatiliselt sidusam narratiiv.¹ Meri kõnedest oleks tegelikult võimalik luua ka teistsuguse temaatikaga narratiive.

Meri kordab samu argumente eri kõnedes, kuid mõne puhul arendab ta samu ideid ka edasi. Selles artiklis ei analüüsita seda, kuidas Meri oma ideid arendab ning mis konteksti ta on oma kõnedele loonud, samas kui diskursuseanalüüsis käsitletakse

---

¹ Tekstisisesid viiteid Meri kõnedele ei kasutata, sest sellisel juhul oleksid viited peaaegu igas lauses ja see segaks lugemist. Tekstisisesel viitamisel asemel on iga alapealkirja kohta mainitud, mis kõnedel see põhineb.

kuulajaskonda esitluse sisu seisukohast määravana. On aga selge, et Meri kasutas sageli võimalust anda oma kõnedes edasi konkreetne sõnum.

Artiklis tõlgendatakse kõnesid kui ühtset lugu. Meri esimene valitsusaeg oli perioodil, mil loodi Eesti välipoliitika alused külma sõja järgses maailmas. Nende nelja aasta jooksul lõi Meri müüdid, mis põhjendasid Eesti välis- ja julgeolekupoliitilise suuna valikuid (vt Kavalski 2010: 13, 50). Need müüdid on lisatud Meri kõnedest moodustatud narratiividesse, mis ei räägi tegelikust välispoliitikast, pigem kujunevad lood Meri välispoliitiliste seisukohtade tõlgendustest (vt Kavalski 2010: 10).

Floodi sõnul (2002: 44) on poliitiline müüt ideoloogiliselt markeeritud narratiiv, mis püüab anda edasi tõest ülevaadet minevikust ja olevikust või ennustatavatest poliitilistest sündmusest ning mille põhialuseid sotsioloogiline grupp või rahvas aktsepteerib ja peab paikapidavaks. See näitab, et müüt põhineb ajalool ning see põhjendab valikuid, mis tuleviku heaks tehakse. Müüt on lugu, mis toob esile omavahel seotud sündmuste ahela. Müüdid on samal ajal ka lootuste ja kartuste organiseerimise mooduseks (Kavalski 2010: 8).

Välispoliitika kontekstis on müüt lugu, mis selgitab maailma asjakohastes suhetes ja annab edasi lihtsaid tõdesid, mis põhjendavad eeldatavatele probleemidele leitud, ilmsetena tunduvaid lahendusi. See viitab sellele, et Meri kõned tuleb ümber seada nii, et narratiiv jutustaks, missuguses olukorras peab Eesti riik otsuseid langetama, mis on lahendusi vajavad probleemid ja mis on nende iseenesestmõistetavad lahendused. Näiteks julgeolekumüüt selgitab ohtusid ja seda, mis meetodil eestlaste julgeolek tagatakse.

Artiklis selgitatakse, kellega Eestit Meri diskursuse järgi seotakse ja kellest Eestit distantseeritakse. See määratleb Eesti kuuluvuse ja selle, kes on võõraks või isegi ohuks. Meri diskursustes muutub välispoliitika kujundamine identiteedi küsimuseks. See seotakse kujuteldava rahvusliku ebakindluse väljendamise ning sellele vastuste leidmisega (vt Kavalski 2010: 50). Tema eesmärk on samuti kasutada keelt kui eestlasi siduvat, jagatud rahvusliku identiteedi rõhutajat (Kavalski 2010: 50).

Siinkohal on oluline rõhutada, et artikli eesmärk on siiski koondada president Meri kujutlusi maailmast ning artikkel on lihtsalt autori nägemus sellest narratiivist. Samuti on oluline välja tuua, et artikkel ei ole Eesti taasiseseisvumisjärgsest välispoliitikast. See on oluline tahk, sest Eesti põhiseaduse järgi ei ole presidendil reaalselt poliitilist võimu ja tal ei ole ametlikku positsiooni Eesti välispoliitikas. Esimeste aastate jooksul pärast taasiseseisvumist oli president Meri siiski üks väheseid eestlasi, kellel oli kogemusi välispoliitika vallas ning ta oli ka üks olulistest taasiseseisvumise rajajatest.

Pärast taasiseseisvumist ei kuulunud Eesti riik maailmas otseselt kuhugi. Riik pidi alles endale koha leidma, seega võib arvata, et Meri püüdis kujutleda Eesti positsiooni ja rolli, et panustada külma sõja järgse Euroopa ja rahvusvahelise korra ülesehitamisse. Meri avalikel kõnedel põhinevate narratiivide eesmärk on koostada müüdid, mis põhjendavad Eesti välispoliitilisi otsuseid pärast taasiseseisvumist.

2. Minevikulugu²

Pärast 1991. aastal taasiseseisvumist oli Eestile oluline jätta teise maailmasõja järgne okupatsiooniriigi staatus seljataha ja taastada oma tõeline positsioon maailma avalikkuse osana. Antud lõik minevikust määras taasiseseisvunud Eesti välis- ja julgeolekupoliitilise suuna. See aspekt on nähtav ka president Lennart Meri avalikes kõnedes. Nii Meri kui ka teiste eestlaste jaoks oli Eesti alates 1940. aastast okupeeritud. Okupatsiooniga kaasnes inimõiguste rikkumine, mis on võrreldav natsirežiimiga. Nii asetas Meri Nõukogude režiimi samale tasandile natsirežiimiga Saksamaal ja Saksamaa okupeeritud aladel Euroopas.

Merile oli Nõukogude Liit vastumeelne, sest see oli ülesehitatud marksistlikele vaadetele. Meri ei näinud mingit vahet teoorial ja selle elluviimisel Nõukogude Liidus. Nõukogude režiimi jõhkruks seisnes omaenda järelkasvu hävitamises ja omaenda looduse saastamises. Siinkohal viitab Meri kaudselt kommunistliku režiimi vastaste kõrvaldamisele ning majanduse arendamisele keskkonna arvelt.

Rääkides Nõukogude Liidu ajaloolisest kuriteost, viitab ta kahele punktile:

1. Nõukogude okupatsioonile Eestis Stalini ja Hitleri pakti alusel; ja
2. Eesti koloniseerimisele.

Meri pidas Nõukogude aega koloniaalperioodiks ning uskus, et okupatsioon oli see, mis viis Eesti riigi koloniseerimiseni. Mõlemad punktid mängivad Meri diskursustes suurt rolli. Oma ajaloolise kogemuse ja selle tõlgenduse kaudu sai Eesti end siduda kõikide teiste okupeeritud ja koloniseeritud riikidega. Sellest kõneles Meri näiteks ka ÜRO Peaassambleel. Eestil oli enamike ÜRO liikmesriikidega sarnane ajalugu ning koloniaalminevik sidus Eestit enamike riikidega kogu maailmas, mis tähendas, et Eestil kui väikeriigil oli palju saatusekaaslasi.

Meri ajaloonarratiivi üheks tahuks oli ka sünge Nõukogude perioodi vastandamine hiilgavale okupatsioonieelsele ajale. Meri ajalootõlgenduse kohaselt ei olnud Eesti üksnes osa Euroopast, vaid oli sajandeid olnud ka Euroopa õigussüsteemi idapoolseks piirialaks. Sellisena muutis Meri Eesti riigi läänelike väärtuste kaitsjaks pahelise ida eest. Ta kirjeldas eestlasi ka kui Euroopa põlisrahvast. Eestlaste traditsioonid on Euroopa vanimad, sest eestlastel on väga kaua olnud sama elupaik. Eestlased on oma traditsioone väga hoidnud ja just see on aidanud neil jääda osaks Euroopast.

Meri ajaloonarratiivi juures on huvitav põlisrahva temaatika. See aitab põhjendada Eesti seostamist kogu maailma põlisrahvastega³. Meri tegi Eestist ka Euroopa väärtuste kaitsja ja Euroopa kultuuri kandja. Seega ajalugu õigustas igati Eesti kohta Euroopas pärast 50-aastast okupatsioonieaga.

Meri ajaloonarratiivis võib leida veel kaks aspekti, mis mõlemad seovad Eestit läänemaailmaga. Meri kõneleb Hansa Liidu hiilgeaegadest ning ka Rootsi võimuaga kujutab ta kui Eesti kultuuri ja hariduse kuldajastut. Hansa Liidu aeg oli Eesti majanduses väga hea periood (Mauro 1990: 256-258). Samas oli reaalsus ka see, et Hansa ühendus tähendas Baltimaades Saksa hegemooniat. Rootsi võimuajal, mis oli ka okupatsiooniperiood, peeti Eesti territooriumil pidevaid lahinguid.

Sellest ajaloonarratiivist võib teha kaks erinevat, kuid seotud järeldust. Taasiseseisvumine andis Eestile võimaluse naasta Euroopasse ja läände ning jätta

² Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 25.11.1992, 26.11.1992, 24.02.1993, 30.09.1993, 31.10.1993, 24.02.1994, 11.09.1995, 19.10.1995, 22.10.1995 ja 27.10.1995

³ Põlisrahvaste mainimist võib seletada Meri taust soome-ugri väikerahvaste kultuuri uurijana Nõukogude Liidus.

idamaailm seljataha. Enne Nõukogude okupatsiooni oli Eesti üle 700 aasta olnud osa läänest⁴ ja seetõttu ei pidanud Eesti mitte Euroopasse integreeruma, vaid asuma taas oma täieõiguslikule kohale.

3. Venemaa lugu⁵

Meri ajaloonarratiivis on Nõukogude Liitu ja Venemaad kujutatud kui midagi negatiivset, millele uue võimaluse saanud Eesti tahtis selja keerata. Nõukogude Liidu või siis Venemaa väed olid Eestis ohuks riigi iseseisvusele ja suveräänsusele. Seda mainib Meri paljudel eri puhkudel kuni vägede lahkumiseni 1994. aastal. Ka Eesti riigi väiksus võrreldes Venemaaga oli üheks Meri mureks.

Meri kujutas Venemaad mitte kui riiki, vaid kui suurt erinevatest vähemusrahvustest koosnevat kontinenti. Venemaa naaberriikidena oli nii Eestile kui ka Soomele oluline vähemusrahvuste olukord Venemaal. Esimesena mainis Meri Venemaal elavaid soomeugrilasi. Tema muret võib mõista, sest ka suure osa akadeemilisest tööst on ta pühendanud soome-ugri rahvastele.

Kolmas 1990ndatel murettekitav asjaolu oli Meri jaoks nõukogude ajast pärandiks saanud Eesti energiasõltuvus Venemaast. Sõltuvuse vähendamine oli oluline ja üks võimalus seda teha oli ühendada Baltimaade-vaheline energiavõrgustik. See rõhutab üldisemalt väikeriikide koostöövajadust suure naaberriigi mõjust vabanemisel.

Samas on oluline rõhutada, et Meri eesmärk ei olnud Eesti täielik Venemaast isoleerimine. Eesti jaoks oli oluline hoida Venemaaga samas sõbralikke ja viljakaid suhteid, neid taheti aga hoida Euroopa tavade kohaselt. See aga vihjab sellele, et enne kui Eesti saaks luua Venemaaga häid suhteid, peaks Venemaa muutuma euroopalike väärtustega riigiks. Tegelikult loots Meri, et läänemaailma abiga saavad Eesti-Vene suhted võtta suuna paremuse poole.

Venemaa on Meri julgeolekudiskursuse keskne osa. See lugu on lühike, kuid piisav mõistmaks, et nii Nõukogude Liit kui ka Venemaa on midagi, millest Eesti riik soovis distantseeruda. Venemaa on olnud Balti riikide vallutaja, kellega oleks võimalik häid suhteid luua vaid juhul, kui suurriik muutuks euroopalikumaks. Samas tuleb püüda leppida sellise Venemaaga, nagu ta praegu on.

4. Eesti kuuluvuse lugu

4.1. Eesti kui läänelike väärtustega riik⁶

Ülaltoodud narratiivides on Meri juba kaugenenu idast, teisisõnu Venemaast ning asetab Eesti läände. Eesti õigustab oma positsiooni rahvusvahelises lääneühiskonnas sellega, et pärast taasiseseisvumist esindab ta läänelikke väärtusi. Eesti austab inimõigusi kujul, nagu need on kirja pandud ÜRO ja Euroopa Nõukogu rahvusvahelistes konventsioonides. Eesti ühiskond peab lugu igaühe õigustest ning järgib pühendunult rahvusvahelisi leppeid. Tõenduseks viitab Meri rahvusvahelisele

⁴ Samas on huvitav, et 700 aastast on Eesti 200 aastat kuulunud Vene impeeriumi alla, kuid Meri kujutluse kohaselt oli Eesti ka kogu selle aja kultuurilisel osa Lääne-Euroopast.

⁵ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 25.11.1992, 26.11.1992, 24.02.1993, 11.09.1993, 10.08.1995, 31.10.1995 ja 25.06.1996.

⁶ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 06.10.1992, 09.10.1992 ja 16.11.1995.

vähemusrahvuste kultuuriomavalitsuste seadusele, mille Eesti ühe esimese riigina 1925. aastal vastu võttis.

Meri soovis Eesti läänelike väärtuste rõhutamisega saata sõnumeid kahte eri suunda. Venemaale anti teada, et Eesti kohtleb oma vene vähemust hästi ja austab rahvusvahelisi konventsioone, seda erinevalt Venemaast. Läände saadeti sõnum, et Eestis ei ole ega tule vähemustega ühtki probleemi ning seega tuleks Eesti võtta lääneühiskonna liikmeks.

4.2. Eesti kui väikeriik⁷

Väikeriigi motiiv esineb tihti Lennart Meri narratiivis, mis käsitleb Eesti positsiooni maailmas. Nagu ülal nimetatud, saab väiksusega põhjendada nii tehtud valikuid kui ka valitud suundi. Eesti on Euroopaski väikseimate riikide hulgas ning rahvusvahelisse kogukonda kuuluvale väikeriigile on rahvusvaheline õigus oluline. Sellel peavad põhinema väikeste ja suurte riikide suhted. Meri vaidleb siinkohal vastu rahvusvaheliste suhete rollile mõjuvõimu osas, kuigi mujal viitab ta siiski tihti poliitilisele realismile.

Väikeriigi jaoks on ÜRO oluline esinduskogu. Merile tähendab see kohta, kus väikeriik saab suurvõimudega võrdsetel alustel jagada vastutust parema maailma loomisel. Selline mõttekäik osutab aga, et praegune maailmakord ei ole väikeriigi jaoks just parim ning valitsev rahvusvaheline reeglistik tuleks väikeriikide huvisid silmas pidades üle vaadata. Reegleid muuta saab ÜROs – selleks soovis Meri luua väikeriikidele ÜRO julgeolekunõukogus roteeruva koha.

Üks asi, mida tuli väikeriikide huvides teha, oli rahvusvaheliste organisatsioonide tegevuse parem koordineerimine. Väikeriigil on piiratud ressursside tõttu kõikvõimalikes rahvusvahelistes organisatsioonides osalemine koormav. Mida enam instantse osaleb üleilmises valitsetuses, seda paremad on kaudselt suurriikide võimalused rahvusvahelises poliitikas domineerida. Väikeriikidel ei ole lihtsalt osalemiseks vahendeid ning seetõttu nad marginaliseeruvad.

Eelnevat arvesse võttes ei saa demokraatlik maailm olla kaubamaja, kus riike hinnatakse vastavalt nende kaalule. Väikeriikidel peab rahvusvahelises valitsemiskorralduses sõnaõigus olema. Meri seisukoht oli, et väikeriigid võivad koos tegutsedes tugevad olla. Selle näitlikustamiseks toonitas Meri, kuidas väikesed Balti riigid põhjustasid Nõukogude Liidu kokkuvarisemise. Muidugi oli Nõukogude režiimi lagunemisel olulisi tegureid veelgi, ent kolm Balti riiki alustasid seda protsessi.

Kuigi Meri oli kindel, et väikeriikidel on potentsiaali rahvusvahelise süsteemi ümberkujundamiseks, mõistis ta, et valitsevas maailmakorras kannatavad väikeriigid julgeolekudefitsiidi all. Selles osas sidus ta Eesti kogemuse Kuveidiga, kelle oli samuti okupeerinud suur naaber. Ükski sellise minevikuga väikeriik ei saa end sõpradeta turvaliselt tunda. Põhimõtteliselt on väikeriikidel ühesugused julgeolekuohud ning neil tuleb toetuda tugevama partneri pakutud kaitsele. Soomele, nagu mõistis Meri, pakkus kaudselt julgeolekut EL.

Eesti kui väikeriik vajab sõpru. Meri teadis, et Eestil ei ole väljaspool riikide ühendusi tulevikku. Niisiis tuli Eestil integreeruda riikide liitu, mis jagas samu väärtusi. Väikesed riigid rikastavad selliseid ühendusi: kultuurierinevused on loominguilise aluseks. Seetõttu vajab maailm väikeriike ega saa nendeta

---

⁷ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 25.11.1992, 30.09.1993, 05.12.1993, 25.02.1994, 23.09.1994, 21.03.1995, 25.04.1995, 17.05.1995, 10.08.1995, 22.10.1995 ja 11.09.1996.

eksisteerida – väikeriigid on Euroopa ja maailma poliitilise struktuuri lahutamatuks osaks.

Meri väikeriiginarratiivi juures on huvitav idealismi ja realismi dihhotoomia. Praegune rahvusvaheline süsteem ei soosi väikeriike ja ellujäämise nimel tuleb neil toetuda tugevamatele. Ent maailm vajab väikeriike ning seetõttu tuleb rahvusvahelist süsteemi muuta nii, et see ka väikeriikidega rohkem arvestaks.

4.3. *Samm-sammult lääne suunas*⁸

Nagu juba märgitud, oli Lennart Meri diskursuses Eesti positsiooni kohta maailmas oluline roll ajalool. Kesksel kohal oli ajalooline Hansa kaupmeeste impeerium, kuhu Eesti kuulus. Ajaloolistel põhjustel tegi Eesti oma integratsiooniprotsessi esimese sammu Baltimaade koostööle toetudes. Siiski oli see vaid eelduseks Põhja-Euroopa stabiilsusele – Balti regiooni oli raske kujutleda ilma Põhjamaadeta tagaplaanil. Lennart Meri jaoks oli Baltikum Euroopa Põhjala piirkonna lahutamatu osa ning kaugemale minnes ka lahutamatu osa Euroopast.

Teel Euroopa Liitu oli Põhja-Euroopa Eesti jaoks oluline partner, kuna Põhjala riigid pidid juba lähitulevikus ELi astuma. Eesti kuuluvust Põhjala riikide hulka illustreerib Meri huvitav tähelepanek Soome ja Eesti sarnasest huumorist, mis mõlemat riiki Põhjamaadega seob. Balti dimensiooni kontekstis viitas Meri ka kolmnurgale, mis joonistub Stockholmi, Helsingi ja Tallinna vahel. Kokkuvõttes paigutas Meri Eesti selgelt Põhjala/Balti riikide hulka ning laiahaardelisemalt ka Euroopa demokraatlike riikide perre.

Julgeolekudiskursuses on Balti riikide küsimus Merile põhiteema: Balti julgeolek on lahutamatu Euroopa omast ja Euroopa julgeolek on lahutamatu Atlandi-ülesest. Seega peavad Balti riigid olema kogu läänemaailma huviorbiidis. Võib isegi öelda, et Balti riigid olid lääne proovikiviks: külma sõja järgsel perioodil pidid Balti riigid lääne jaoks tähendama sama, mida Berliin külma sõja ajal.

4.4. *Ühised kogemused ühendavad*⁹

Nagu ülalpool märgitud, tõmbas Meri lisaks väiksusele paralleele ka nende riikidega, kel oli Eestiga sarnaseid kogemusi. Kuveidi visiidil tõi Meri esile Eesti ja Kuveidi sarnase okupatsioonikogemuse. Mõlemad riigid on omal nahal tunda saanud, et väikeriigil on üksi oma vabadust väga raske kaitsta. Meri rõhutas ka Eesti ja Poola lähedasi suhteid: mõlema riigi saatuse otsustasid Müncheni, Teherani ja Jalta konverentsid. Kuna Eesti oli jätnud selja taha nõukogude mineviku, oli Eesti vajalikkuse avastanud ka selline riik nagu Kasahstan.

Meri ühendab väljarände kaudu ka Eesti ja eestlaste ning Iisraeli ja juudi rahva saatused. Nõukogude okupatsiooni ajal kümned tuhanded eestlased kas lahkusid Eestist või küüditati nad Nõukogude Liidu avarustesse. Samal ajal kadus Eesti iseseisvate riikide kaardilt. Meri tõlgenduses eksisteeris Eesti okupatsiooniaastatel sisuliselt välismaal.

⁸ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 25.11.1992, 30.09.1993, 25.02.1994, 23.09.1994, 12.09.1995, 23.10.1995, 31.10.1995 ja 27.06.1996.

⁹ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 05.12.1993, 09.05.1994 ja 04.08.1996.

5. Lugu edusammudest

5.1. Eesti Euroopa kontekstis¹⁰

Ajaloonarratiiv juba selgitas, et Nõukogude okupatsioon tõi Eesti ajalukku katkestuse: riik lõigati ära läänest, kuhu see alati kuulunud oli. Eesti ajaloolised akadeemilised sidemed olid läänes ning see oli Meri jaoks oluline toetuspunkt. Pärast taasiseseisvuse saavutamist oli Eestil jälle kord võimalus olla Euroopas võrdsete hulgas. ELi ja NATO liikmeks saamine tähendas Meri jaoks lihtsalt oma positsiooni taastamist läänerahvaste peres – kogukonnas, kuhu Eesti alati on kuulunud. Uued kaubandussuhted raamisid uut reaalsust: Eesti väliskaubandus pöördus ida suunalt läände ning eelkõige ELi liikmesriikide poole.

Meri minevikulises kujutluspildis oli Eesti ühendusteks ida ja lääne, põhja ja lõuna vahel. Geopoliitiliselt täitiski Eesti ühendaja rolli. Meri rõhutas, et Eesti asus põhja-lõuna ja ida-lääne maagaasi juhtmestike ristumiskohal. Tänu sellele eelisele võis Meri öelda, et Eesti on Euroopa jaoks valmis. Kuid küsimus oli, kas Euroopa on Eesti jaoks valmis.

Määratledes Eesti positsiooni külma sõja järgses Euroopas, uuris Meri ka seda Euroopat, kuhu Eesti kuulub. Euroopat käsitles Meri laieneva struktuurina, mida 1980ndate revolutsioonid nihutasid ida suunas. Postsotsialistlike riikide euroopastamine või normaliseerimine viiski Euroopa laienemiseni, see aga tõi liitu värskust ja uuendusi ning oli oluline kogu Euroopale.

Külma sõja järgses Euroopa poliitilises struktuuris ei pidanud Meri arvates olema ühtki vahepealset riiki ehk riiki, mis oleks olnud ELi/NATO ja Venemaa vahel. Mõlemal lääneorganisatsioonil tuli laieneda ning Meri oli selgelt mures Kesk- ja Ida-Euroopa pärast. Meri jaoks oli näiteks Ukraina lahutamatu osa Euroopast ning oleks pidanud olema Euroopa Nõukogu liige. Ka Moldoval oli Meri Euroopa-narratiivis samasugune koht. Lisaks Moldoval ja Ukrainale pööras Meri väga palju tähelepanu ka Kasahstanile.

Ida-Euroopa riikidest ei kuulunud Meri Euroopa-nägemusse selgelt Venemaa. Näiteks ei pidanud Venemaa saama Euroopa Nõukogu liikmeks niikaua, kuni ei austa inimõigusi. Ka Jugoslaavia (Serbia) ei kuulunud Meri Euroopasse, õigupoolest oli Jugoslaavia muutunud maailma üldsuse silmis paariaks. Meri Euroopa oli varastel 1990ndatel ikka lõhestunud ning Eesti kuulus sellesse ossa, mis esindas läänelikke väärtusi.

5.2. Lugu NATOst¹¹

Oma väikeriiginarratiivis väitis Meri, et väikeriigil tuleb toetuda tugevamatele partneritele. Meri silmis oli selleks tugevaks jõuks eelkõige NATO. Võib isegi öelda, et Meri jaoks oli NATO veelgi olulisem kui EL. Külma sõja ajal toimis NATO kui jagatud läänelikke väärtusi esindav tsoon. Seega ei olnud laienemine oluline mitte ainult Eesti julgeolekule, vaid kogu lääne ühiskonnale.

Ehkki NATOl oli kohustusi kogu läänemaailma ees, oli NATO toetus eelkõige vajalik Baltikumile. 1990ndate alguses oli see tähtis, kuna Venemaa relvajõud olid ikka veel kohal ning kujutasid tõsist sõjalist ohtu. Kui midagi oleks

---

¹⁰ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 23.09.1994, 12.10.1994, 03.11.1994, 25.04.1995, 23.10.1995 ja 25.06.1996.

¹¹ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 25.11.1992, 24.02.1993, 03.11.1994 ja 25.04.1995.

juhtunud, ei oleks NATO suutnud õigeaegselt reageerida. Seetõttu oli NATO laienemine Balti riikidesse oluline.

5.3. Eesti laiemas kontekstis¹²

Meri kujutluspildis tundub olevat üks paradoks – tema jaoks oli vähemalt Euroopa ikka veel killustunud, kuigi maailma tajus ta samal ajal ühtse tervikuna. Seda võib selgitada Meri arusaamaga, et kuigi maailmas leidis ikka veel konfliktikoldeid, moodustas see ühtse julgeolekuterviku (vt Buzan, Waeber ja Wilde 1998). Igaühe julgeolek sõltus kõigi teiste omast.

Eesti oli selles keerukas rahvusvahelises süsteemis oma positsiooni küll juba kindlustanud, kuid see ei toonud lohutust paljudele Eesti inimestele, kes kannatasid ikka veel nälga. Eesti kiire üleminek põhjustas ka kannatusi, kuid need olid rahuaja kannatused ning polnud võrreldavad piinaga, mida eestlased olid pidanud taluma sõja- ning okupatsiooniaastatel. Seega ei ebaõnnestunud Eesti taasiseseisvumisaegne valitsus, vaid süüdistada võis minevikku jäänud Nõukogude režiimi. Meri rääkis vaesusest kui millestki, mis saadi päranduseks Nõukogude ajajärgult.

Vaatamata vaesusele nägi Meri Eestit teiste Ida-Euroopa riikidega võrreldes kõige euroopalikumana. Eesti välispoliitika pidi olema avatud kõigile riikidele, kes jagavad ühiseid demokraatlikke väärtusi. Siinkohal võib jälle märgata kujutluspildi killustatud maailmast, mis ei olnud tervikuna veel demokraatlik. Kuid Eesti jaoks oli avatud välispoliitika ja koostöö Euroopaga suveräänsuse ja julgeoleku tagatiseks. Ajaloopõpetund, mille Meri oli saanud, seisnes teadmises, et Eesti ellujäämise võti on Euroopa ja Atlandi struktuuridega integreerumises. Tema jaoks olid EL ja NATO ühe mündi kaks külge: üks tähendas õitsengut ning teine julgeolekut, ning seega olid need üksteist täiendavad institutsioonid.

6. Lugu Venemaaga seotud ohust ja Eesti julgeolekust

6.1. Ohunarratiiv¹³

Ülaltoodud analüüs juba tõestas, et Meri nägemuses kujutas Eestile tõelist ohtu vaid Venemaa. Sellest tulenes teine murekoht – Eesti võidakse üksi jätta. Seetõttu andis Meri pidevalt läänemaailmale märku Venemaal toimuvatest arengutest. Euroopa pidi üles ärkama. Venemaa kui niisugune ei kujutanudki endast otsest ohtu, Meri oli pigem mures vene rahvusäärmuslaste võimaliku mõju pärast Vene välispoliitikale. Euroopalike väärtuste kaitsmiseks vajas Eesti kindlat piiri.

1990ndate alguses leidis Venemaal parteisid – neid on seal praegugi –, kes tahtsid taastada Nõukogude Liidu koos selle ideoloogia, piiride ja mõjuvõnditega. Meri oli Suur-Venemaa või Nõukogude Liidu ennistamisest rääkivate avalduste tõttu mures. 1989. aastal oli Vene piiride kehtestamise oht reaalne, Meri aga hoidus erinevate huvigruppide katseid Vene valitsusega seostamast.

Teine ähvardav oht oli seotud Eestis elava vene vähemusega. Võis eeldada, et Venemaa kasutab diplomaatia asemel hoopis teisi meetodeid, et lahendada venelaste probleem naaberriikides, kaasaarvatud Eestis. Meri osutas, et Venemaa võib tahta oma võõrsil elavaid kaasmaalasi jõuga kaitsta, kuna Venemaal räägiti õigusest viia

¹² Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 30.09.1993, 31.12.1994, 19.10.1995, 04.08.1996 ja 11.09.1996.

¹³ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 24.02.1993, 24.02.1994, 25.02.1994, 23.09.1994, 22.04.1995, 12.09.1995, 19.10.1995, 23.10.1995, 27.10.1995 ja 16.04.1996.

väed vene vähemuste kaitseks naaberriiki. Seetõttu tuli Eesti sisejulgeoleku kindlustamiseks luua tõhus piirikontroll.

Kuni Vene väed Eestis viibisid, püsis ka reaalne oht, et Venemaa võib jõudu kasutada. Meri nägi Vene vägede Eestist lahkumist kui võimalikku pöördepunkti Eesti ja Vene suhetes. Seegi aga ei kõrvaldanud ohtu täielikult, kuna piiriprobleem oli jätkuvalt alles. Venemaa ei tunnistanud Tartu rahulepingut kehtiva rahvusvahelise leppena ning pole seda siiani teinud. Samuti ei ole Venemaa nõus sellega, et okupatsioon Eestis üldse toimus. Sellest lähtuvalt on Venemaal territoriaalseid pretensioone, mida Eestil ei ole. Turvaliselt ei saa Eesti end aga niikaua tunda, kuni pole sõlmitud kehtivat piirilepingut.

6.2. Julgeolekunarratiiv¹⁴

Nagu ülalpool märgitud, tajus Meri Venemaalt tulevat võimalikku ohtu. Vähemalt tundis Eesti end survestatuna, mistõttu oli vaja leida meetod sellele vastamiseks. Vastusurve eesmärk ei olnud Venemaad rünnata, pigem lõi Meri loo julgeolekuvaakumist, mis tuli täita sõbralike suhetega. Eesti julgeolekuprobleemi selle nurga alt vaadates võis mõista, et Euroopaga integreerumine oligi julgeoleku küsimus. Eelkõige lääne julgeolekuorganisatsioonidega liitumine oli Eesti julgeoleku suurendamise võti.

Nagu Meri väikeriiginarratiivis märgitud, vajas Eesti julgeolek rahvusvahelisi tagatisi. Selles osas esitles Meri Eestit kui esimest Kesk-Euroopa riiki, kes sõlmis Euroopa lepingu. Kuid tundus, et sellest ei piisa. Eesti pidi vaatama veel kaugemale läände: riigi julgeolek sõltus Atlandi-üleste struktuuridega liitumisest. Lisaks tuli normaliseerida suhted Moskva.

Meri jaoks oli Eesti väikeriik, kelle julgeolek sõltus teiste tegevusest sama palju kui enda omast. Teoreetiliselt tähendab see, et Meri nägi Eestit osana laiemast julgeolekutervikust ja selles tervikus oli Eestil julgeolekudefitsiit. Seetõttu ei saanud Eesti suhtuda NATOsse sama leigelt kui Soome 1990ndate alguses ja ka praegu.

Neutraalsus ei olnud Meri arvates ei Eesti ega ka ühegi teise Balti riigi valikuvõimalus. Vaid NATO andis Euroopa julgeolekule kindla ja turvalise tagatise, vaid NATO oli demokraatia ja vabaduse kaitsja. Sellisel viisil tagati nõudlus NATO jätkusuutlikkuse järele. NATO laienemine oli Balti julgeolekule olulisemgi kui CSCE esimese C muutmine O-ks. OSCEga liitumine oli Balti või Atlandi-ülese julgeoleku suhtes vähemtähtis kui NATOga ühinemine. Meri jaoks oli Atlandi-ülese ühenduse liikmeks saamine alus julgeolekule ja õitsengule.

Oluline on ka mõista, et Eesti julgeoleku tagamisel pärast külma sõja vahetat lõppu ei olnud NATO oluline roll siiski ainus. Vastavalt Meri visioonile olid Vene-Eesti head suhted samuti vajalikud. Seega oli Venemaaga suhete normaliseerimine Eesti julgeoleku teine võtmetegur. See aga ei olnud võimalik, kuna rahvusvahelisi norme ja praktikaid ei austatud kahepoolset. Eesti oli headeks suheteks Venemaaga valmis, kuid Venemaa ei olnud piisavalt läänelik, et neid suhteid tagada ning seega pidi Eesti toetuma NATOle.

On huvitav, kuidas Meri tegi presidendi institutsioonist keskse jõu, mis väljendas nii rahva kui ka riigi huve. Valitsused tulevad ja lähevad, aga riik, inimesed ja rahvuslikud julgeolekuhuvid jäävad. President esindab inimesi ja riiki ning seega räägib inimestega. Tegu on huvitava aspektiga arvestades, et Eesti põhiseaduse kohaselt ei ole presidendil reaalselt võimu.

---

¹⁴ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 09.10.1992, 25.11.1992, 09.10.1993, 05.12.1994, 22.04.1995, 17.05.1995, 19.10.1995 ja 31.10.1995.

7. Valikute narratiiv

7.1. Tee läände¹⁵

Eelnevalt analüüsitud narratiivide põhjal ei ole kahtlust, et Meri jaoks kuulus Eesti lääneriikide hulka, ning siin puudusid igasugused alternatiivid. Meri järgi oli rahvas valinud tee Euroopasse, mille osa oldi kaheksa sajandit oldud. Eesti valikuks sai olla üksnes euroopalik demokraatia ning tema sihiks ühinemine Euroopa Liiduga. Euroopasse integreerumise kaudu oli Eestil võimalus saada iseendaks, sest eraldatuna omasugustest oli tal raske olla see, kes ta tegelikult on.

Siiski pidi Eesti integreerumine Euroopaga toimuma 1990ndate alguses järkjärgult. Esimeseks sammuks sellel teel pidi olema tihedamate sidemete loomine Balti riikide vahel, teiseks integreerumine Läänemere piirkonnaga ja alles seejärel kogu Euroopa Liiduga. Meri ei näinud neid väikesi samme siiski üksteisest lahus, vaid pigem laiemas, Euroopaga integreerumise kontekstis.

Järkjärgulise integratsiooni ideed tutvustades oli Meri väga hästi teadlik tõsistest raskustest Baltimaade koostöös, mille näiteks olid takistused kõiki kolme Balti riiki ühendava Via Baltica rajamisel. Sellele vaatamata pidi Baltimaade koostöö arendamine olema Eesti integratsioonipoliitikas esmatähtis, sest tihedalt integreerunud Balti riigid oleksid välistanud selle, et ajalugu kordub.

Läänemere maade koostöö kaudu nägi Meri võimalust Eesti sidumiseks Euroopaga laiemalt, milles väljendub Meri lähtumine uue, piirkondade Euroopa ideest. Lisaks kindlale kohale Läänemere piirkonnas oli Eesti huvitatud ka rahumeelsest, turvalisest ja sõbralikust Põhja-Euroopast, mille kahe piirkonnaga Meri Eestit seostas. Huvitav on tema käsitluses see, kuidas ta mõistis Läänemere piirkonna ajalugu. Meri järgi oli see piirkond ajalooliselt ühtse küla moodustanud juba palju enne McLuhani "globaalse küla" mõiste kasutuselevõttu. Pole võimatu ette kujutada, et Meri võis Läänemere piirkonda näha lausa globaliseeruva maailma mudelina.

Läände integreerumisel oli Eestil Meri kujutluses otsustav roll ning tema kaudu pidid avanema nii Balti kui ka Venemaa turud. Samuti pidid Eestile südamelähedased olema arengud kogu Kesk- ja Ida-Euroopas, mis tuli tugevasti siduda läänega. Nii pidi Kesk- ja Ida-Euroopast saama ida- ja läänevaheline sild Venemaa demokratiseerimise teel. Julgeoleku kaalutlustel tahtis Meri vältida nn ooteruumi tekkimist, st ta ei soovinud näha mingit halli tsooni Lääne-Euroopa ja Venemaa vahel. See oli veel üks põhjus, miks Euroopa Liit ja NATO pidid laienema niipea kui võimalik.

7.2. Mida teha Venemaaga?¹⁶

Eelnev analüüs näitab selgelt, et Meri ei pidanud Venemaad Eesti jaoks mõeldavaks valikuks. Eesti pidi pöörduma läände ja taastama oma positsiooni sealses rahvusvahelises kogukonnas. Samas ei tähendanud see vähemalt Meri jaoks selja pööramist Venemaale, täpsemalt demokraatlikule Venemaale. Selles avaldub taas kord idee, et Vene suund oleks pärast Venemaa läänelikumaks muutumist võinud saada Eestile mõeldavaks valikuks.

Viljakad ja sõbralikud suhted Venemaaga oleksid võinud olla võimalikud tulevikus. Igal juhul oli oluline Venemaaga sisse seada suhted, mis teeniksid mõlema

¹⁵ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 06.10.1992, 09.10.1992, 25.11.1992, 31.12.1992, 11.09.1993, 09.10.1993, 24.02.1994, 25.02.1994, 12.04.1994, 17.05.1994 ja 22.04.1995.

¹⁶ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 06.10.1992, 09.10.1992, 25.11.1992, 23.06.1993, 09.05.1994, 13.05.1994, 24.05.1994 ja 25.06.1996.

riigi huve. Lihtne tõsiasi on see, et Venemaa on Eesti naaber, mistõttu sõprus kahe riigi vahel oleks igati tervitatav. Eesti jaoks oli põhimõtteliselt tähtis elada sõbralikult kõigi naabritega, nii Venemaa kui ka kaugemate partneritega. Niisiis oli Venemaa integreerimine Euroopaga hädavajalik. Meri rõhutas ka, et näiteks Eesti ja Poola tihe koostöö ei ole suunatud Venemaa vastu, vaid teenib Euroopa tuleviku huve.

7.3. Mõned üldised tähelepanekud¹⁷

Meri kõnede põhjal võib järeldada, et Eesti peamine huvi oli eelkõige Euroopas ning et ELi liikmeks saamine oli Eesti tähtsaim prioriteet. Samas rõhutas ta ka Eesti valmisolekut endale globaalseid kohustusi võtta, sest ta nägi demokraatliku maailma julgeolekut jagatud vastutusena. Globaalsel tasandil pidi Eesti panus olema osalemine ennetavas diplomaatias, rahutagamises ja -valvamises. Seda tuleb mõista väikeriigi lähenemisena. Stabiilne ja rahumeelne rahvusvaheline kord on see, mis tagab väikeriigile turvatunde. Samal ajal viitab niisugune arusaam ka liikumisele parema Euroopa ja parema maailma suunas.

Eesti pooldab demokraatia, piiride puutumatuset ning teiste riikide siseasjadesse mittesekkumise põhimõtteid, seega põhimõtteid, mis toetavad väikeriigi positsiooni. Samal ajal on rahvusvaheline üldsus hülgamas vähemalt viimast põhimõtet ja seda uute humanitaarkohustuste tõttu.

Meri väitis, et ka Eesti on valmis võtma endale kohustusi ja osalema vastavalt oma võimetele rahvusvahelistes rahuvalveoperatsioonides. Seda rõhutades soovis Meri avada Eestile ukse NATOsse. Eestil ei olnud kavatsust olla NATOs ülalpeetava rollis, vaid ta oli valmis andma oma panust. See oli tähtis sellepärast, et Meri seisukohast oli NATO 40 aastat olnud rahutagaja Euroopas ning on seda ka edaspidi. Seetõttu oli Eesti välispoliitika teiseks prioriteediks integreerumine Euroopa julgeolekustruktuuridega.

Üks huvitav aspekt Meri üldises nägemuses Eesti rolli kohta maailmas oli see, et ta seostas Eestit kogu maailma põlisrahvastega ja esitles teda kui nende kaitsjat. Nagu eespool mainitud, nägi Meri eestlasi Euroopa põlisrahvana. Tema väitel oli eestlaste, ungarlaste ja soomlaste eriliseks kohuseks toetada kultuurikontaktide kaudu vaimselt oma idapoolseid sugulasrahvaid.

8. Meri nägemus eestlaste identiteedist¹⁸

Eestlastel on Meri järgi olnud sajanditepikkune tahe olla iseseisev. Pärast taasiseseisvumist sai see uuesti tõeluseks, mis tähendas, et Venemaa ei saanud enam määrata Eesti arengut. Nüüdsest sai Eesti jälle seista omaenda kahel jalal, nagu Meri seda olukorda väljendas.

Iseseisvat riiki oli vaja rahvuse, keele ja kultuuri säilimiseks; paljud väikesed keeled surevadki seetõttu, et neil puudub oma riik. Siin lähtub Meri rahvusriigi ideest. Siiski on Meri mõnel teisel puhul öelnud, et kaasaegses maailmas ei eksisteeri enam rahvusriike ning et ka Eesti ei ole rahvusriik. Samal ajal nägi Meri kultuuri ja eriti rahvuskultuuri kui poliitikat. Kultuuris saab rahvuslik identiteet ilmsiks. Kuid küsimuse all ei olnud üksnes rahvuskultuur kui selline: Meri uskus, et elujõuline eesti kultuur muudab ka maailma tugevamaks, sest isegi väike rahvus võib anda olulise

---

¹⁷ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 30.09.1993, 17.05.1994, 02.05.1996, 25.06.1996, 14.08.1996 ja 11.09.1996.

¹⁸ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 06.10.1992, 25.11.1992, 31.12.1992, 29.06.1993, 11.09.1993, 24.02.1994, 12.04.1994, 31.12.1994, 21.03.1995, 16.09.1995, 31.10.1995, 02.05.1996 ja 27.06.1996.

panuse rahvusvahelise üldsuse kujundamisse, seetõttu pidi ka näiteks Eesti tutvustama Euroopas oma ideid ja arusaamu. See vaade esindab kultuurilise pluralismi ideed.

Rahvuskultuur moodustab rahvusliku eksistentsi tuuma ning seda võib mõista rahvuse karakterina. Eesti puhul toetuvad riigi kaitsmine ja selle iseseisvus eesti karakterile. Ometi ei saanud Eesti olla päris iseseisev, nii kaua kuni Eesti pinnal paiknesid Vene väed. Meri kujutluses peeti seda pinda pühaks. Meri ühendas territooriumi ja rahvuse.

Meri iseloomustas eestlasi kui vabariiklasi ja protestante¹⁹. Tema arvates oli luterlik kultuur üks tegur, millega seletada Eesti majanduslikku edu. See oli üks viis siduda eestlased Loode-Euroopaga. Meri nägi eestlasi ka demokraatia ja inimõiguste eest võitlejatena, mis ühendas Eestit laiemalt läänemaailmaga. Valimised olid samuti tähtis tegur, mis näitas, et Eesti kuulub demokraatlike riikide hulka. Eestit võis pidada demokraatlikuks õigusriigiks, kus austatakse inim- ja kodanikuõigusi.

9. Meri teoreetilised lähtekohad²⁰

Oma kõnedes viitab Meri otseselt²¹ kahele teoreetilisele lähenemisele. Üheks neist on poliitiline realism, mida esindavad Sun Zu, Clausewitz ja Morgenthau. Nendelt klassikutelt laenab Meri igavese agressiooni idee. Agressioon on valitsenud rahvusvahelistes suhetes eelajaloost peale ning see ei ole ka tänapäeval kuhugi kadunud, mistõttu varitsevad maailmas endiselt ohud. See selgitab, miks oli Meri arvates väikeriik maailmas ohustatud ning miks oli vaja tugevama partneri tuge, et agressiivses maailmas ellu jääda.

Tuginedes poliitilise realismi klassikalistele töödele, oli Meri jaoks selge, et sõdade katkematu ahel ei peatu. Seda põhjustab majandustoodangu vägivaldne ümberjaotamine. Seega on väikeriigi jaoks parim kuuluda nende riikide hulka, mis jagavad samasid väärtusi ja panustavad omavahel koostööd tehes majanduslikku heaolusse. Koostöö kaudu on ka võimalik vältida süsteemi perifeeriasse langemist.

Seoses realismiga rõhutas Meri ka õiguse tähtsust rahvusvahelistes suhetes. Selles on küll oma mõte, ehkki see on poliitilist reaalsust arvestades pisut naiivne. Eesti vaatepunktist on rahvusvahelisel õigusel eriline tähendus. Meri väitel ei katkenud Eesti riikluse järjepidevus Nõukogude okupatsiooni jooksul tänu rahvusvahelisele õigusele ning vaba maailm ei tunnustanud kunagi Eesti okupeerimist. Ka pikemas ajaloolises perspektiivis olid Eesti ja eesti kultuur Meri narratiivis säilinud tänu Eesti ja Lääne-Euroopa õigussüsteemide sulandumisele.

Kuigi Meri kujutlustes rahvusvaheliste suhete kohta võib selgelt näha nn realistlikku lähenemist, ei puudunud nendest ka teatud idealism. Mõnes mõttes oleks ideaalne maailm olnud väikeriigile parim alternatiiv, sest Meri järgi esindasid väikeriigid kui sellised idealismi. Siin lähtub ta Kanti idealismist ehk demokraatliku rahu ideest. Kanti vaimus käsitas Meri sõdu kui jõukuse ümberjaotamise vägivaldset vahendit. Seetõttu oli tähtis demokraatlike riigikordade edendamine. Meri uskus Kanti väidet, et demokraatlikud riigid ei sõdi teiste demokraatlike riikidega. Kuid

¹⁹ Meri viide protestantismile on veidi kummaline, arvestades, et Eesti on üks ilmalikumaid riike Euroopas.

²⁰ Selles alapeatükis on kasutatud järgmisi kõnesid: 16.12.1993, 22.04.1995, 25.04.1995, 17.05.1995, 22.10.1995, 27.10.1995, 12.04.1996, 19.10.1995 ja 04.08.1996.

²¹ Need otsesed viited on pärit järgmistest kõnedest: 16.12.1993, 22.04.1995, 25.04.1995 ja 17.05.1995.

erinevalt Kantist välistas Meri mittedemokraatlikud riigid demokraatlike riikide hulgast (vt MacMillan 2006).

Kaudselt on Meri kõnedes võimalik tuvastada veel vähemalt kaht teoreetilist lähtekohta, millest tähtsaim on väikeriigi lähenemine. Mitmel puhul viitab Meri Eesti välispoliitiliste ja julgeolekuhuvide selgitamisel riigi väiksusele. Teiseks lähtekohaks on riikide vastastikune sõltuvus. Siin ei peeta silmas üksnes väikeriike. Globaliseerivas maailmas sõltuvad kõik riigid üksteisest, mis tähendab, et on olemas vaid üks üleüldine rahvusvaheline süsteem, mis on ikka veel killustatud.

Eespool esitatud argumentatsiooni põhjal võib väita, et Meri rahvusvahelise süsteemi narratiiv oli vastuoluline, sest selles leidis rahvusvahelise poliitika kahe vastandliku suuna või koolkonna teooriaid. Sellele vaatamata on võimalik neid vasturääkivaid elemente omavahel ühendada, kui me vaatleme Merit Inglise kooli kontekstis. Selle koolkonna järgi võib rahvusvahelises süsteemis olla kolme erineva süsteemi elemente ning erinevad rahvusvahelised osalejad võivad rahvusvahelist üldsust erineval viisil ette kujutada ning sellele vastavalt ka tegutseda (vt Wight 1991).

10. Kokkuvõte

Meri 1992.-1996. aastal peetud kõnede põhjal on võimalik luua mitmeid omavahel seotud müüte, mis on õigustanud Eesti välis- ja julgeolekupoliitilisi valikuid. Need müüdid toetuvad Eesti ajaloolisele kogemusele.

Esimene neist puudutab Eestit kui läänemaailma iseenesestmõistetavat liiget. Ajalooline seotus Lääne-Euroopa kultuuriga andis Eestile hiilgava mineviku. Nõukogude okupatsioon oli lihtsalt erand Eesti pikas ajaloos. Pärast Nõukogude Liidu kokkuvarisemist ja Eesti taasiseseisvumist sai võimalikuks normaalse olukorra taastamine Euroopas.

Teine müüt käsitleb idast tulevat ohtu ja julgeolekudefitsiiti. Venemaa kui suur naaber on väiksele Eestile alati ohtu kujutanud, kusjuures Nõukogude okupatsioon oli vaid üks selle ohu tahkudest. Huvitav asjaolu on siinjuures see, et Venemaa ei kuulu Euroopasse. Sissetungid idast on endaga kaasa toonud kannatusi, samal ajal kui invasioonid läänest on Eestit pigem tsivilisatsiooni ja jõukusega sidunud.

Kolmas müüt puudutab kannatusi ning on eelkõige seotud Nõukogude okupatsiooni ja koloniseerimisega. Selle müüdi eesmärgiks on välja tuua, et Eestil on sõpru ja ta ei ole maailmas üks. Väikeriigil on kasulik mõista, et enamik maailmariike on jaganud Eestiga sama saatust.

Neljas müüt on väiksus. Maailm on ohtlik, eriti väikeriigile, kellel pole sõpru. Samal ajal vajab maailm tegelikult väikeriike. Väikeriik peab kohanema suurte riikide loodud tingimustega või liituma tugevatega (vt Käkönen 1981).

Viies müüt räägib maailmast, mis on väikeriigi seisukohast ebatäiuslik. Seetõttu tuleb maailma muuta ja kohaks, kus seda teha saaks, on ÜRO. Seal on väikeriikidel põhimõtteliselt teistega võrdsed õigused, kuigi nad ei suuda oma julgeolekut üksi tagada. Meri pidas tähtsaks ka väikeriikide koostööd, et olla tugevamad maailmas, kus valitsevad suurriigid.

Kuues on julgeolekumüüt. Venemaa naabruses asuva väikeriigina on Eestis julgeolekudefitsiit. Pärast teise maailmasõja lõppu Eesti reedeti ja jäeti omapead. Ajalugu ei tohtinud korduda ning lääs pidi aru saama, et Eesti ja laiemalt Balti riikide julgeoleku küsimus on lääne julgeoleku küsimus. Seega oli lääne ülesandeks tagada Eesti julgeolek.

Seitsmes müüt on loogiline ja ratsionaalne ning käsitleb Eesti ühinemist lääne väärtussüsteemi ja julgeolekustruktuuridega. Olles kogu läänemaailma piiril, tundis Eesti end ebakindlalt ja ohustatuna teisel pool piiri asuvast võõrast. Külma sõja järgses olukorras olid NATO ja eriti USA need, kes suutsid tagada Eesti julgeoleku, seepärast pidi Eesti liituma NATOga.

Meri Eesti välispoliitika müüte võib mõista Cheni dekolonisatsiooni- ja deimperialiseerimisteooria abil (Chen 2010). Külma sõja ajal oli USA ainus jõud, mis vastandus nõukogude imperialismile, mistõttu oli Eestil loomulik pärast nõukogude impeeriumist lahkumist loota USAle. Samal ajal tähendas see esiteks, et Eesti suundus ühest impeeriumist teise, ja teiseks viitas sellele, et julgeolek oli rajatud pigem välisele abile kui siseriiklikule strateegiale. Oht Venemaalt õigustab toetumist USAle.

Cheni teooriast lähtudes võib teha aga ka teistsuguse järelduse. Kuigi Meri räägib sageli Eesti hiilgavast minevikust, ei ole tema kõnedes märke dekoloniseerimisest ega deimperialiseerimisest. See näitab, et pöördumine idast läände ei kõrvaldanud Meri mõtlemisest ja argumentatsioonist kolonisatsiooni mõjusid ning seetõttu ei ole tema poliitilises argumentatsioonis toimunud dekoloniseerimist. See ei tähenda, et Meri ei oleks mõelnud Eesti rahvuslikele huvidele, kuid ta ei võtnud piisavalt tõsiselt seda, kuidas Eesti saaks ise oma julgeolekusse panustada ning mida see Eesti välis- ja julgeolekupoliitikaltp nõuaks.

Viiteallikad

Peamised allikad: viidatud Meri kõned (35):

1992. aasta

06.10.1992: Eesti Vabariigi Presidendi kõne

09.10.1992: Vabariigi President Soome välisministeeriumi ja Helsingi diplomaatilise korpuse vastuvõtul

25.11.1992: Vabariigi President NATO Nõukogus Brüsselis

26.11.1992: Vabariigi Presidendi Lennart Meri Kuninglikus Rahvusvaheliste Suhete Instituudis Palais d'Egmont'is Brüsselis

31.12.1992: Vabariigi Presidendi Uusaastatervitus Eesti rahvale Tallinnas

1993. aasta

24.02.1993: Vabariigi President "Estonia" kontserdisaalis

21.06.1993: Vabariigi President diplomaatilise korpuse vastuvõtul Kadriorus

23.06.1993: Vabariigi President Kaitseväge lippude õnnistamisel Vabaduse platsil

23.06.1993: Vabariigi President Kaitsejõudude paraadil Tartus

11.09.1993: Vabariigi President Pro Baltica Foorumil

11.09.1993: Vabariigi President Eesti Rahvusraamatukogu avamisel

30.09.1993: Vabariigi President Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni peaassamblee 48. istungjärgul, New York

07.10.1993: Vabariigi President teise tegevusaasta künnisel Eesti Televisioonis

31.10.1993: Vabariigi Presidendi avasõna Europa Musicale kontserdil Münchenis

05.12.1993: Vabariigi Presidendi kõne Al-Kuwayits

16.12.1993: President Lennart Meri avakõne Balti Strateegiliste ja Rahvusvaheliste Uuringute Instituudi esimesel istungil

1994. aasta

- 24.02.1994: Vabariigi President "Estonia" kontserdisaalis
25.02.1994: Vabariigi President pidulikul vastuvõtul Hamburgi Raekojas
12.04.1994: Vabariigi President riiklikul vastuvõtul Fredensborgi lossis riigivisiidil Taani
09.05.1994: Vabariigi President Poola Vabariigi Presidendi ja proua Danuta Walesa auks korraldatud vastuvõtul Riigivisiidil Eesti Vabariiki
17.05.1994: President Lennart Meri kõne diplomaatilisele korpusele Kadriorus
24.05.1994: Vabariigi President kolmanda Läänemeremaade Nõukogu ministrite kohtumise puhul Eesti Vabariigi presidendi poolt antud õhtusöögil Läänemeremaade Nõukogu välisministrite ja Euroopa Nõukogu asepresidendi auks Kadriorus
23.09.1994: Vabariigi President Frankfurdi nõupidamisel "Majanduse kaudu julgeolekuni"
12.10.1994: Vabariigi President esimesel Baltimaade onkoloogia ja radioloogia kongressil
03.11.1994: Vabariigi President rahvusvahelisel konverentsil "Eesti ja Euroopa Liit"
05.12.1994: Vabariigi President hr. Lennart Meri CSCE tippkohtumisel Budapestis
31.12.1994: Vabariigi Presidendi uusaastaläkitus

1995. aasta

- 21.03.1995: Vabariigi Presidendi avasõna VIII Riigikogule
22.04.1995: Vabariigi President Trilateraalse Komisjoni aastakonverentsil Kopenhaagenis
25.04.1995: Vabariigi President Euroopa Nõukogu Parlamentaarsel Assambleel Strasbourgis
17.05.1995: Vabariigi President Turu Ülikoolis
10.08.1995: Vabariigi President Rahvusvahelise Fennougristide 8. kongressi avamisel Jyväskylä Ülikoolis
11.09.1995: Vabariigi President Nende Majesteetide kuningas Carl XVI Gustaf kuninganna Silvia banketil president Lennart Meri ja proua Meri auks
12.09.1995: Vabariigi President Lennart Meri loeng Rootsi Rahvusvaheliste Suhete Instituudis
28.09.1995: Vabariigi President "Estonia!" hukkunute mälestusteenistusel Katariina kirikus Võrus
19.10.1995: Vabariigi Presidendi Lennart Meri kõne Carnegie Rahusihlasutuses Washingtonis
22.10.1995: Vabariigi Presidendi Lennart Meri kõne Peaassambleel ÜRO 50. aastapäevale pühendatud eriiistungil New Yorgis
23.10.1995: Vabariigi Presidendi Lennart Meri kõne Columbia Ülikoolis New Yorgis
27.10.1995: Vabariigi Presidendi Lennart Meri loeng Mexicos
27.10.1995: Vabariigi Presidendi Lennart Meri kõne Mehhiko Ühendriikide presidendi, Tema Ekstsellents dr. Ernesto Zedillo Ponce de Leóni antud õhtusöögil Mexicos
31.10.1995: Vabariigi President Lennart Meri Balti õpingute keskuse rahastamiseks korraldatud õhtusöögil Washingtoni Ülikooli Health Sciences Rotundas Seattle'is, Washingtonis
31.10.1995: Vabariigi Preisendi Lennart Meri kõne Washingtoni Ülikoolis Seattle'is

16.11.1995: President Lennart Meri Ühinenud Rahvaste Hariduse, Teaduse ja Kultuuri Organisatsiooni põhikirja vastuvõtmise 50. aastapäeva tähistamisel Pariisis

1996. aasta

12.04.1996: *Vabariigi President Rahvusliku Kasvatuse Kongressil Tallinnas*

16.04.1996: *Vabariigi President NATO peasekretäri Javier Solana auks antud õhtusöögil Kadriorus*

02.05.1996: *Vabariigi President Ungari Vabariigi Presidendi Arpad Gönczi auks korraldatud vastuvõtul*

25.06.1996: *Vabariigi Presidendi Lennart Meri sõnavõtt Ida-Lääne Instituudi 1996. aasta Vabaduse auhinna üleandmisel New Yorgis, New Yorgi osariigis*

25.06.1996: *Sõnavõtt, millega suursaadik Trivimi Velliste esines Eesti Vabariigi presidendi Lennart Mere nimel Ida-Lääne Instituudi ja Citibanki Balti investorite foorumil New Yorgis, New Yorgi osariigis*

27.06.1996: *Vabariigi Presidendi sõnavõtt Strateegiliste ja Rahvusvaheliste Uuringute Instituudis Washingtonis*

04.08.1996: *President Lennart Meri avakõne Seitsmendatel Esto päevadel Stockholmis*

11.09.1996: *Eesti Vabariigi presidendi kõne Coudenhove-Kalergi Euroopa-auhinna vastuvõtmisel Tallinna raekojas*

Teised allikad

Buzan, Parry, Ole Waeber and Jaap de Wilde. 1998, *Security: a New Framework for Analysis*. Boulder CO: Lynne Reinner.

Chen, Kuan-Hsing. 2010, *Asia as a Method. Toward Deimperialization*. Durham and London: Duke University Press.

Flood, Christopher G. 2002, *Political Myth: A Theoretical Introduction*. New York: Routledge.

Kavalski, Emilian. 2010, *India and Central Asia. The Mythmaking and International Relations of a Rising Power*. London, New York: Tauris Academic Studies.

Käkönen, Jyrki. 1981, *Pikkuvaltiotutkimus ja vähiten kehittyneet maat kansainvälisessä järjestelmässä. Tutkimus pienuuden, kehittymättömyyden ja köyhyyden vaikutuksesta valtioiden kansainväliseen asemaan ja ulkoiseen käyttäytymiseen*. Valtio-opillisia tutkimuksia N:o 39. Poliitiikan tutkimuksen ja sosiologian laitos, Turun yliopisto: Turku.

MacMillan, John. 2006. Immanuel Kant and the democratic peace. In Brahte, Jahn, *Classical Theories in International Realties*. Cambridge: Cambridge University Press. 52-79.

Mauro, Frederic. 1990. Merchant Communities, 1350-1750. In Tracy, James D. (ed.), *The Rise of Merchant Empires Long-Distance Trade in the Early Modern World, 130-1750*. Cambridge: Cambridge University Press. 255-286.

Wight, Martin. 1991. *International Theory. The Three Traditions*. Edited by Gabriele Wight and Brian Parter. Leicester: Leicester University Press.